

drug. Samo da ne gre vsega brez razločka metati med »ljudske izposojenke«, ker jih je med njimi več vrst, zraven kar spodobnih ali sprejemljivih tudi robate in neokusne. Res so današnje dni prav zadnje začele močno vdirati v našo pisano in govorno besedo, zato je piščeva jeza upravičena. Podobno bi bilo treba dati prav Gaberskemu glede marsikakega lepega izraza, ki je po nepotrebnem zatonil v pozabo. Vendar naj ga nekoliko potolaži misel, kako zelo se jezik spreminja: marsikaj smo imeli že za mrtvo in pozabljeno, pa je spet oživel. Breznik piše v razpravi o stavčni negaciji, objavljeni leta 1943, da je beseda »dopuščati« že precej pozabljena, »pozabljati« pa »mrtva knjižna oblika« — podpisani bi ju štel za prav živi in pogosto rabljeni. Tako se bo zgodilo tudi s to ali ono ljubljeno Gaberskega, nič ne dvomim. Škoda, da je konec svojega članka skazil s čudnim sklepom, iz katerega bi se dalo razbrati, da je slovensko slovstvo le pokrajinska literatura.

Janez Gradišnik

ŠPANSKA ROMANCA V SLOVENSKI INAČICI

Ramón Menéndez Pidal, najznamenitejši španski hispanist, ki živi v Madridu in je 13. marca letos dočkal devetinsosedeset let, piše v opombah k svoji zbirki starih španskih romanc *Flor Nueva de Romances Viejos*, oziroma v opombi k romanci *La doncella guerrera* na str. 206—207 (navajam po osmi izdaji omenjene knjige, ki je izšla l. 1950 v Buenos Airesu v Argentini pri založbi Espasa — Calpe), da je bila romanca znana že v 16. stoletju, zdaj pa jo pojo po Portugalskem, na Španskem in v Kataloniji, poznajo pa tudi v Tangerju, Maroku, na Ogrskem, v Srbiji, Grčiji, v Mali Aziji in v Palestini. Podobne pesmi pojo tudi v severni Italiji in na Francoskem. O slovenski inačici pravi dobesedno: »*una canción de Carniola se refiere igualmente a una doncella cuyo padre lo es de siete hijas sin ningún varón, y varias de las pruebas a que es sometida la muchacha disfrazada coinciden con las del romance*;« ali po naše: »tudi neka slovenska pesem poje o dekletu, katerega oče ima sedem hčera, pa nobenega fanta; prav tako so različne preizkušnje, ki jih mora prestati preoblečeno dekle, podobne preizkušnjam iz naše romance.«

Če za začetek dopuščamo verjetnost, da je Štrekljeva zbirka *Slovenskih narodnih pesmi*, ki jih je izdala *Slovenska matica*, vsaj za tiste čase dokaj popolna, potlej bi morali opombo Menéndeza Pidala, ki je v bistvu točna, v podrobnostih nekolikanj popraviti oziroma dopolniti. Da bo stvar bralcem bolj živo pričujoča, najprej poskus prevoda omenjene prav lepe španske romance *Deklica vojak*, ki je po svoje tudi oblikovno zanimiva, ker sredi pesmi menja asonanco: ta pojav drugod le redko srečamo.

Dekle vojak

Napovedala sta vojsko
Aragon si, Francija.
»Le kako naj se vojskujem,
sivi grešnik, siromak!
In kaj zdaj srce, grofinja,
se ne bo razklalo vam;
sedem ste hčera rodili,
fanta pa nobenega!«
Zdaj spregovori najmlajša,
dekle najbolj pametna:
»Matere mi ne kolnite,
ker bom jaz na vojsko šla;
dali boste mi orožje,
konja najbolj iskrega.«
— »A po prsih tvojih bujnih
vsakdo brž te prepozna.«
»Oče moj, saj jih k životu
bom tesno pritislila.«
— »Tvoje so roke prebele,

prav nič moške, hčerkica.«
»Rokavice si bom snela,
pa ožge jih sonca žar.«
— »Tvoje te oči izdajo,
lepših nisem zrl nikdar.«
»Kakor da sem izdajalec,
jih bom v tla upirala.«
Ko slovo od doma jemlje,
spomni se na važno stvar.
»Kak naj kličejo me, oče?«
— »Martin z Aragonskega.«
»Kaj naj rečem, oče, takrat,
ko bom na kak dvor prišla?«
— »Dobri kralj, poljubljam roko,
bog naj dvore čuva vam!«
Dve se leti že vojskuje,
a nihče je ne spozna,
le kraljevega je sina,
nje oči premamil žar.
»Ranjen sem, predraga mati,
od ljubezni ginem ran,

ker oči so don Martina
 ženske oči, ne moškega.»
 — »Kupovat povabi s sabo
 na semenj ga, sinko moj,
 in če don Martin je dekle,
 lišp oblek bo gledalo.«
 Don Martin pa, ki je moder,
 tja v orožje vpere oko.
 »Dragoceno, glej, bodalo,
 z Mavri kot nalašč za boj!«
 — »Ranjen sem, predraga mati,
 strla me ljubezen bo,
 če oči zrem don Martina,
 moje duše mir je proč.«
 »Pelji, sinko, ga v vrtove,
 kjer zabava se lahko,
 in če don Martin je dekle,
 tjakaj k mandljevcm bo šlo.«
 Don Martin pusti cvetlice,
 gre odrezat palico.
 »O, jesenova ta šiba,
 konja bom preganjal z njo!«
 — »Sinko, vrzi mu v naročje
 kot za šalo prstan svoj,
 in če don Martin je moški,
 k nogi stisnil bo nogo,
 toda če razpre kolena,
 ženska se pokazal bo.«
 Don Martin na moč je moder,
 k nogi stisnil je nogo.
 »Ranjen sem, predraga mati,
 strla me ljubezen bo,
 ker oči mi don Martina
 zabiti nikdar ni moč.«
 — »Na kopanje ga povabi
 in na plavanje, sin moj.«
 Vsi odlagajo obleko,

tožen je Martin močno.
 »Pravkar sem prejel pisanje,
 pismo strašno žalostno,
 da je zbolel grof moj oče,
 zbolel prav na smrt hudo.
 Dovoljenja prosim kralja,
 da pogledat grem domov.«
 — »Don Martin, to dovoljenje,
 bi odrekel ti težko.«
 Belega zajaše konja,
 zavihti se nanj v en skok
 in čez polje tja kot sokol,
 sokol šine ptič urno.
 »Zbogom, zbogom, kralj moj dobri,
 ti in tvoj kraljevski dvor;
 leti dve dekle še mlado
 je služilo ti zvesto.«
 To je slišal kraljev sinko,
 pa odjahal je za njo.
 »Dirjaj, dirjaj, sinko kraljev,
 saj dohitel me ne boš,
 pa čeprav do hiše rodne
 moje hodiš za menoj.
 Že zvoniti naše cerkve,
 naše cerkve slišim zvon,
 oj mostiček, oj mostiček,
 čez vodo, kjer je moj dom,
 šla nekoč sem čez te deva,
 deva čez te grem to pot.
 Odpri duri, dragi oče,
 na stečaj naj jih odpro.
 Dajte mi vreteno, mati,
 presti si želim močno,
 saj sukati meč sem znala
 in ubogal me je konj.«
 Kraljevič je že pred vrati
 in potrka brž za njo.

Dr. Karel Štrekelj ima v prvem zvezku omenjene zbirke *Slovenskih narodnih pesmi* motiv *Deklice vojaka* v dveh razpredelkih — A in B. Pod A ima pesmi, ki pojo o tem, kako se je po smrti brata Gregca, ki je padel v boju s Turki, njegova sestra Alenčica oblekla in oborožila prav tako kot Gregec in odšla na Turško, kjer se je skazala prav tako junaška kakor Gregec, da se je sultan čudil, ko je videl, kako Gregec (Alenčica), za katerega so mu bili spo-ročili, da je padel, zdaj tako strašno zdeluje njegove vojščake.

Te pesmi je rodil naš stoletni boj s Turki in nimajo z našo špansko ro-manco razen naslova skoraj ničesar skupnega.

Drugače pa je s pesmijo *Deklica vojak* v razpredelku B (K. Štrekelj: SNP, zv. I, str. 104). Pesem je tu popolna le v goreñjski varianti, kakor jo je zapisal Gr. Krek in je bila prvič objavljena v Janežičevem *Slovenskem Glas-niku* l. 1859. Isti motiv je štiri leta prej obdelala v prozi in objavila v »Zori« (1853, str. 128—140) Josipina Turnograjska.

Slovenska pesem o *Deklici vojaku* poje o tem, kako je Rožman (v španski romanci ni imena) dobil pisanje, naj pošlje cesarju vojaka. Toda nesrečnež nima nobenega sinu, pač pa devet hčera. Tedaj pravi očetu najmlajša hči Alenčica (španska pesem pozna samo moško ime, ki ga je nosilo dekle — don Martin de Aragon), naj ji priskrbi konja in orožje, ker bo ona odšla na vojsko, kar potlej tudi stori. Toda dekletovemu poveljniku — v naši pesmi mu pravijo višji soldat, v romanci pa je to kraljev sin — se začne dozdevati, da je Rožmanov vojak ženska (»Žensko telo je preserčno, Moško telo je prelepo«, tako modruje sam pri sebi), zato sklene dekle preizkušati. Najprej jo, kakor v romanci, odpelje

na semenj, kjer pa dekle kupi brzdo za svojega konja (v romanci bodalo za boj z Mavri). Druga in tretja preizkušnja sta docela drugačni od preizkušenj v romanci, zadnja preizkušnja pa je v obeh pesmih spet podobna. V slovenski pesmi mora dekle preplavati reko Donavo, kar tudi stori, onkraj reke

»Pa snela kapuco je dol z glave,
Po herbtu sta padli ji kiti dve.«

V španski romanci povabi kraljevič dekle na plavanje, a se dekle izmuzne z izgovorom, češ da je pravkar zvedela, da je nenadoma hudo zbolel njen oče in da pač mora nemudoma na pot proti domu. V obeh pesmih je torej zadnja preizkušnja z vodo odločilna, le da se v romanci končni razplet nekolikanj zavleče. V slovenski pesmi sledi takoj za odkritjem ponudba »višjega soldata«, naj Alenčica postane njegova žena, in odrezav, malce bahaški odgovor Alenčice, ki to snubitev zavrne:

»Jest pa zdaj domú bom šla.
Imam doma jest grunte tri,
In tudi goršega, kakor si ti.«

V španski romanci se dekle po dveh letih sama razkrije, ko se poslavlja od kraljevega dvora. Njene besede sliši kraljevič, ki oddirja za njo, a jo dohiti šele, ko je dekle že na domu pri svojih starših. Tu pa se tudi španska romanca hudo na kratko in celo nekolikanj nejasno zaključi:

»Kraljevič je že pred vrati
in potrka brž za njo.«

Dekletov odgovor v španski romanci si lahko zdaj vsakdo po svoje zamisli. Če bi torej hoteli strniti dosedanje pripombe glede dveh variacij na isto temo, kajpak samo v zvezi s tem, kar trdi Menéndez Pidal, bi dejali:

Na Slovenskem pojó ali so vsaj peli pesem podobne vsebine, kakršno ima španska romanca *La doncella guerrera*;

v družini je devet (ne sedem) hčera in nobenega fanta;

dve od preizkušenj, ki jih mora prestati preoblečeno dekle, sta si v obeh pesmih dokaj podobni, druge pa ne.

Toda problem ni tako preprost, kot se zdi na prvi pogled, tudi še nimamo namena razvozlati, od kod pri nas motiv *Deklice vojaka*, motiv, ki ga srečujemo v ljudskih pesmih vseh južноеvropskih narodov — od Portugalske do Ukrajine, na Španskem, v Provansi, v severni Italiji, na Siciliji, v Grčiji, Bolgariji in Albaniji, pa v Srbiji in na Hrvaškem itd. Prav tako ni stvar prav nič preprosta, tudi če ne raziskujemo, koliko so upravičene teorije o provansalskem izvoru te pesmi (ki da je, po mnenju Constantina Nigre, nastala tam že v 12. stoletju, se nato razširila v Španijo in Italijo, iz teh dveh dežel pa so jo križarji ponesli v Grčijo in v slovanske države Balkana), ali teza, ki jo zagovarja R. Menéndez Pidal, ki pravi, da je pesem nastala kasneje, in sicer na Španskem, po Evropi, zlasti na Balkan in v Malo Azijo pa so jo zanesli iz Španije pregnani Judje. Dejstvo je, da je slovenska obdelava tega motiva v mnogočem podobna hrvaškimi variantam (objavljene so v zbirki *Matice Hrvatske*), pa tudi italijanskim pesmim, ki so jih peli po Piemontu in po Beneškem.

Problem okoli opombe omenjenega španskega hispanista — in samo o tem sem imel namen govoriti — se zaplete že s tem, če skušamo ugotoviti, od kod R. Menéndez Pidal ve za slovensko inačico. Ker njegova informacija — kajpak samo, kar zadeva Štrekljevo zbirko — ni povsem točna, lahko sklepamo, da Štrekljevega zapisa ne pozna. Na podobnost med portugalsko pesmijo z istim motivom in slovensko pa je že 1861 opozoril Reinhold Köhler v razpravi *Zu F. Wolfs Proben portugiesischer und Catalanischer Volksromanzen*, in sicer v zvezi s pesmijo *Roschmans Lenchen*, torej *Rožmanova Alenčica*, ki je 1857 izšla v Hannovru kot prispevek v zbirki *Lieder aus der Fremde*, prevedel pa jo je Prešernov učenec in prijatelj Anastazij Zelenec — Anastasius Grün (ki

je sedem let prej izdal *Volkslieder aus Krain*, zbirko slovenskih ljudskih pesmi v nemškem prevodu). Samo v nemškem prevodu A. Grünova pozna slovensko pesem tudi Rus J. Sazonovič, ki jo mimogrede omenja v daljši razpravi: *Pěsně o děvuškě vojně i bylini o Stavřě Godinovičě* (*Ruski filologičeski Vestnik* XIV, XV, XVI).

Zelo verjetno je, da opomba Menéndeza Pidala izvira od tam, posebno še, ker je v Grünovem prevodu pesmi res omenjenih sedem hčera. Izvor je lahko neposreden, lahko pa tudi posreden, po kom, ki je prevzel to opombo po Köhlerju ali Sazonoviču.

Prevod A. Grünova v zvezi s slovensko varianto pa odpira spet novo vprašanje, ker namreč ni narejen po zapisu, ki ga objavlja Štrekelj, temveč po nekem drugem. Iz opomb v šestem zvezku Grünovih del, ki jo je pripravil Eduard Castle s sodelovanjem našega literarnega zgodovinarja Ivana Prijatelja in je izšla pri nemški založbi Bong et Co, zvedo, da gre v tem primeru za novo, že po izidu zbirke *Volkslieder aus Krain*, odkrito ljudsko pesem, ki da so jo Grünovi prijatelji zapisali na kraju samem, torej v Rožmanovi hiši, po ustnem predvajanju. Zanimivo bi bilo tedaj vedeti, ali je slovenski izvirnik, ki je po njem narejen Grünov prevod, še ohranjen, in če je bil ohranjen v Štrekljevih časih, zakaj ga ta ni uvrstil v svojo zbirko, saj kaže na spretnejšega oblikovalca ali vsaj na boljšo predlogo.

Niko Košir

NJE DRUŽINA DVOJNO OBLEKO IMA

K temu stavku iz Dume je Župančič v »Pripomnjah k Dumi« (Samogovori, Ljubljana 1908, str. 103) pripisal: »To je posneto po Trubarju, a pozabil sem si zaznamovati mesto, kje stoji.«

Pred kratkim me je nekdo vprašal, če vém, kje je v Trubarju tisto mesto. Menil je, da bo našel rešitev v Zbranem delu Otona Župančiča II, toda opombe tam so ga pustile na cedilu.

Kdor pozna biblijo, bo lahko dognal, da je tisto mesto iz Salomonovih pregovorov (31, 21), vendar teh Trubar ni posebej prevel in izdal. Izdal jih je Dalmatin pod naslovom Salomonove pripuisti 1580, a ta ljubljanski tisk se je ohranil v enem samem izvodu v Köbenhavnu, toda le kot torzo in sega samo do 29. poglavja. Seveda bi bil Župančič lahko bral omenjeno mesto v Dalmatinovi Bibliji (I, str. 328: »Ona le neboji Ivoji hihi Inegá: Sakaj vľa nje drushina ima dvej gubej gvant«), a verjeti mu moramo, da ga je posnel prav po Trubarju. In res je bilo tako, zakaj v Katehizmu z dvejma izlagama 1575 na str. 357 je v poglavju »Od tiga Materniga inu Golpodinskiga hishniga della« tudi odlomek iz Salomonovih pregovorov in v njem tale stavek: »Ne [= nje] hisha le ne boy pred mralom inu Inegom, sakai nee vľa drushina ima duy gvant.« To besedilo tudi najbolj ustreza Župančičevemu: »ni gospodinje strah mrazov, zakaj nje družina dvojno obleko ima.«

Katehizmus z dvejma izlagama je ohranjen v sedmih izvodih; od teh je eden v dunajski Nacionalni biblioteki in gotovo je Župančič tega bral. M. R.

GOSPOŠČINA IN GOSPOSTVO

V umišljenem izrazoslovnem trikotniku, ki bi ga dale stranice *gospóska -e ž, gospóstvo -a s* in *gospóščina -e ž*, je trdna zgolj stranica *gosposka* s svojim pomenom oblastvo, die Obrigkeit, potestas, drugi dve stranici pa izrazoslovno še nista trdno dognani. Opredeliti ju je skušal Pleteršnik I 237. Pojemovni samostanik *gospostvo* naj bi bil dvojnica abstraktni besedi *gospodovanje -a s*, ker pa besede, narejene s pr-pono -stvo, zaznamujejo tudi stan, naj bi se izraz *gospostvo* uporabljal tudi kot občno ime, ki označuje plast plemstva, imenovan *gospoda* ali *baronstvo*, der Herrenstand, ordo baronum. Sklicujoč se na Dalmatinovo reklo »po vsem njegovem *gospostvu*«, je dodal tudi še pomen *gosposko območje*, der Bereich der Herrschaft, regio potestatis. Beseda *gospoščina* pa je po Pleteršniku občno ime, ki naj bi zaznamovalo najprej *baronski stan*, potem *oblastvo*, slednjič *imenje zemljiškega gospoda (graščino)*, die Grundherrschaft,